

УДК 821

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/55-1-20>

Інесса АНІКІНА,

orcid.org/0000-0003-2760-8422

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри слов'янських мов та зарубіжної літератури

Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

(Умань, Черкаська область, Україна) *aiv_777@ukr.net*

Тетяна МЕЛЬНИК,

orcid.org/0000-0002-2258-7389

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри міжкультурної комунікації, світової літератури та перекладу

Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

(Вінниця, Україна) *kafrmsl@gmail.com*

АМЕРИКАНСЬКА ЛІТЕРАТУРА ЕПОХИ ПОСТМОДЕРНІЗМУ

Стаття присвячена американському постмодернізму, його культовим текстам та найцікавішим представникам від Джека Керуака, Вільяма Барроуза, Річарда Бротігана, Вільяма Геддіса, Доналда Бартелмі, Джона Хоукса до Джозефа Геллера, Курта Воннегута, Томаса Пінчона, Девіда Фостера Воллеса. У статті згадуються експериментальні, інтелектуальні, новаторські тексти американської постмодерністської літератури, які переосмислили старі художні умовності та запропонували нові правила жанрової гри. У статті постмодернізм розглядається як загальна назва певних тенденцій у мистецтві, які виникли після модернізму. Постмодернізм трактується як цілісний, багатозначний, динамічний, залежний від соціального та національного середовища комплекс мистецьких, філософських науково-теоретичних уявлень, дистанційованих від класичної та неокласичної літератури, як напрям у мистецтві, якому притаманний відхід від естетичних критеріїв і традицій класичного мистецтва. Авторами статті зроблено спробу довести, що постмодернізм з'явився не замість модернізму, а як додаток до нього або як продовження модернізму. Доведено, що модернізм, що виник із заперечення минулих підвалин і створив багато нового, з часом втратив потенціал для подальшого розвитку, тому що розвиток без зв'язку з минулим неможливий. У статті пояснюється, що на противагу модернізму постмодернізм побудований на поєднанні та змішуванні різних стилів. При цьому постмодернізм також можна вважати запереченням, наприклад, монотонності та одноманітності, які почали поступово проявлятися у модернізмі. Проте симбіоз і плюралізм культур більшою мірою відповідав віянням другої половини 20 століття, і тому набув розвитку. З-поміж інших основних рис постмодернізму розглянуто інтертекстуальність, нелінійну організацію тексту, подвійний код, відсутність авторської позиції.

Ключові слова: американська література, жанр, модернізм, переосмислення, постмодернізм.

Inessa ANIKINA,

orcid.org/0000-0003-2760-8422

PhD in Philology,

Associate Professor at the Department of Slavic Languages and World Literature

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

(Uman, Cherkasy region, Ukraine) *aiv_777@ukr.net*

Tetiana MELNYK,

orcid.org/0000-0002-2258-7389

PhD in Philology,

Associate Professor at the Department of Intercultural Communication, World Literature and Translation

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

(Vinnitsia, Ukraine) *kafrmsl@gmail.com*

AMERICAN LITERATURE OF THE ERA OF POSTMODERNISM

The article is devoted to American postmodernism, its iconic texts and the most interesting representatives from Jack Kerouac, William Burroughs, Richard Brautigan, William Gaddis, Donald Barthelme, John Hawkes to Joseph Heller, Kurt Vonnegut, Thomas Pynchon, David Foster Wallace. The article mentions experimental, intellectual, innovative texts of

modern American literature, which fundamentally rethought old artistic conventions and established new rules of the genre game. It has been proven that postmodernism, as a general name for certain trends in art, emerged after modernism and avant-garde. It is considered as a whole, multi-meaning, dynamic, dependent on the social and national environment, a complex of artistic, philosophical scientific and theoretical ideas, distanced from classical and neoclassical literature, as a direction in art, which is characterized by a departure from the aesthetic criteria and traditions of classical art. The article attempts to prove that postmodernism did not appear instead of modernism, but as an addition to it or as a continuation of modernism. The authors prove that modernism, which arose from the denial of past foundations and created many new ones, eventually lost the potential for further development, because development without a connection with the past is impossible. The article proves that, in contrast to modernism, postmodernism is built on the combination and mixing of different styles. At the same time, postmodernism can also be considered a denial, for example, of monotony and monotony, which gradually began to manifest in modernism. However, the symbiosis and pluralism of cultures corresponded to the trends of the second half of the 20th century to a greater extent, and therefore developed. Among other main features of postmodernism, intertextuality, non-linear organization of the text, double code, lack of authorial position are considered.

Key words: American literature, genre, modernism, rethinking, postmodernism.

Постановка проблеми. У філософії постмодернізму розглядається як складне, досить еkleктичне та неоднорідне явище, що виникло в західноєвропейській культурі наприкінці ХХ століття. Перші постмодерністські ідеї актуалізувалися у 60-х роках і були пов'язані з критикою соціокультурних та філософських контекстів сучасності. У буквальному значенні слова «постмодернізм» – це те, що слідує за сучасною епохою, за модернізмом, і пов'язане з осмисленням стильових змін у європейській художній культурі (Cambridge Dictionary). Але лише в 80-х роках поняття «постмодернізм» укорінюється і стає загальноживим (Rangno, 2006: 21). З огляду на це, щоб зрозуміти, що таке постмодернізм, потрібно спочатку розібратися, що таке модернізм.

Модернізм у літературі зародився напередодні Першої світової війни і досяг свого піку у 20-ті роки. Модернізм – явище міжнародне, яке включає такі школи як імажизм, дадаїзм, експресіонізм, конструктивізм, сюрреалізм (Hardin, 2001: 83). У ті роки це була літературна революція, учасники якої реалізували не лише розрив із традицією реалізму, а й із західними культурними та літературними традиціями у цілому.

Літературознавці стверджують, що можна вважати античність взірцем художньої творчості, як це роблять класики, а можна – середньовіччя античності, як це роблять романтики (The Routledge Companion to Experimental Literature, 2012: 67). Однак сьогодні всі культурні епохи, що передували епосі модернізму, все частіше визначаються як класичні, оскільки вони розвивалися в руслі класичної спадщини європейської думки. Модернізм був першою культурною та літературною епохою, яка усунула цю спадщину і дала нову відповідь на питання вічності.

Покоління ранніх модерністів гостро усвідомлювало виснаження оповідальної форми реалізму та її естетичну втому. Для модерністів реалізм означав відсутність прагнення унікальному розу-

мінню світу, механічну творчість, поверховість, стомлюваність розмитих описів, а не до душевного стану персонажів (Cambridge Dictionary). Модерністи над усе ставили цінність особистого художнього світогляду. Створені ними художні світи були несхожі один на одного, кожен із них мав відбиток яскравої творчої індивідуальності.

Вони жили тоді, коли цінності традиційної гуманістичної культури впали. Свобода мала зовсім інше значення в західних демократіях та тоталітарних державах, а кривава бійня Першої світової війни, коли вперше було застосовано зброю масового знищення, продемонструвала сучасному світу справжню цінність людського життя (Rangno, 2006: 28). Крім того, заборона гуманізму на біль, фізичне та психічне насильство замінила практику геноциду та концентраційних таборів. Модернізм – це мистецтво нелюдського часу. Ставлення до гуманістичних цінностей у модернізмі неоднозначне, але в модерністів світ представлений суворому, холодному світлі.

Основні галузі інтересу модерніста – зображення відносин між свідомістю та несвідомим, механізмів сприйняття та примхливої роботи пам'яті (The Routledge Companion to Experimental Literature, 2012: 47). Як правило, модерністський герой сприймається як сукупність свого досвіду, свого суб'єктивного існування, хоча сам масштаб його життя може бути тривіальним і незначним. Модернізм продовжує основну тенденцію розвитку модерністської літератури постійного зниження соціального статусу героя. Герой модернізму – це кожна людина.

Модерністи навчилися описувати душевний стан людини, якому література раніше не приділяла уваги, і робили це з такою переконаністю, що буржуазним критикам це здавалося образою моралі та опоганенням мистецтва слова. Не лише зміст – акцент на інтимних та сексуальних темах, відносність моральних суджень, акцент на неполітичному – але, перш за все, незвична форма

модерністської розповіді, викликала особливо сильне неприйняття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Постмодернізм досліджується науковцями у різних аспектах. Особливу увагу літературознавці приділяють вивченню творчої діяльності окремих постмодерністів та їхньому впливу на розвиток постмодернізму і сучасної літератури (Arih-Gerz, 2003; Castillo, 2001; Hardin, 2001; Mattessich, 2002). Коротким оповіданням як жанру постмодерністської літератури присвячені розвідки А. Бендіксена (Bendixen, 2010), Т. Бенско (Bensko), Ф. П. Міллера (Experimental Literature, 2010) та ін. У деяких дослідженнях зроблено спробу схарактеризувати постмодерністську літературу (Hoberek, 2011; Rangno, 2006) та з'ясувати причини її виникнення (The Routledge Companion to Experimental Literature, 2012). Література постмодернізму настільки різноманітна та неочікувана у свої проявах, що науковці не полишають спроб розібратися у її особливостях (May; Swartwood, 2011).

Мета статті полягає у тому, щоб з'ясувати своєрідність літератури американського постмодернізму. Поставлена мета передбачає опис художніх тенденцій американської літератури другої половини ХХ ст. та визначення основних художньо-естетичних і наукових концепцій, що позначилися на особливостях творчості постмодерністів.

Виклад основного матеріалу. Постмодерністська культура заснована на ідеї нового гуманізму. Те, що називають культурою постмодерну, самим своїм існуванням виражає «перехід від класичного антропологічного гуманізму до універсального гуманізму, що включає не тільки все людство, а й усі живі істоти, всю природу, космос і всесвіт у своїй орбіті» (A Glossary of Contemporary Literary Theory, 2000: 75). Вважається, що справжнім ідеалом постмодернізму є хаос.

Постмодерністська культура розвивалася, ставлячи під сумнів усі позитивні істини. Вона характеризується руйнуванням позитивістських ідей про природу людського знання та розмивання меж між різними областями знання. Постмодернізм проголошує принцип плюралістичної інтерпретації, вважаючи, що оскільки світ нескінченний, то й інтерпретації також. Різноманітність інтерпретацій визначає «упередженість» постмодерністських творів мистецтва. Вона спрямована як на інтелектуальну еліту, яка знайома з кодами культурно-історичних епох, закладеними в тому чи іншому творі, так і на масового читача, якому доступні лише поверхневі культурні коди, але які дають підстави для нескінченного числа інтерпре-

тацій (The Routledge Companion to Experimental Literature, 2012: 57).

Америка виявилася найбільш сприятливою з кількох причин сприйняття нових віянь. Тут необхідно розглянути ці тенденції «у розвитку мистецтва та літератури, які почалися в середині 1950-х років (з появою поп-арту, який зробив цитатність своїм головним художнім принципом), вони розвинулися та привели до зміни культурної парадигми в середині 1970-х років» (A Glossary of Contemporary Literary Theory, 2000).

Досліджуючи основні характеристики постмодернізму літературознавці виокремили «інтертекстуальність, пародію (самопародію), іронію, переосмислення елементів минулих культур, багатошарову композицію текстів, прийоми гри, принцип читацької співтворчості, невизначеність, двозначність, помилки та пропуски» (Rangno, 2012: 30; The Routledge Companion to Experimental Literature, 2012: 34), принципи фрагментації та монтажу (принцип різомі), синкретизм жанрів та стилів (з'єднання, різні види нерозчленованої культурної творчості), театральність, робота на публіку, використання «подвійного кодування», феномен «письменницької маски», «смерть письменника» (A Glossary of Contemporary Literary Theory, 2000; Cambridge Dictionary; Rangno, 2006; The Routledge Companion to Experimental Literature, 2012). Розглянемо деякі з них більш детально.

Однією з найважливіших рис, на яку звертають увагу дослідники постмодерністської літератури, є інтертекстуальність, яка позначає «загальні властивості текстів, що виражається в наявності між ними зв'язків, завдяки яким тексти (або їх частини) можуть багатьма різноманітними способами імпліцитно або експліцитно посилатися один на одного» (A Glossary of Contemporary Literary Theory, 2000: 68). Крізь призму інтертекстуальності світ постає як величезний текст, в якому все колись було сказано, а нове можливе лише за принципом калейдоскопа, коли змішування певних елементів дає нові комбінації.

За допомогою інтертекстуальності художній текст стає якісно іншим. Це вже не закінчений, що володіє смисловою єдністю, цілісний твір, який належить певному авторові, а багатолінійний і вторинний текст, що не має автора у звичному для читача уявленні. У свою чергу, цитованість базується на головному принципі постмодернізму – переосмисленні старих догм, наповненні старих незаперечних істин новим змістом, що відповідає сучасному життю (A Glossary of Contemporary Literary Theory, 2000; Experimental Literature,

2010; *The Routledge Companion to Experimental Literature*, 2012). У художніх творах ідея переосмислення реалізується за допомогою іронії та пародіювання чи самопародіювання.

Багаторівнева організація тексту тісно пов'язана з інтертекстуальністю, з такими її виразами як цитування та самоцитування. Випадки смислової та образної закінченості в рамках одного твору серед постмодерної літератури досить рідкісні, що і дає право говорити про багаторівневу організацію тексту як про самостійну рису. На практиці вона реалізується самоцитуванням (стилістичні та сюжетні повтори, іноді всередині творчості одного автора, символи, образи, мізансцени та діалоги, і, нарешті, циклізація – найбільш очевидний та активно використовуваний метод) (*Experimental Literature*, 2010; *The Routledge Companion to Experimental Literature*, 2012).

Приєм гри у постмодернізмі реалізується «мультилінгвістичними каламбурами, жартівливими етимологіями, алюзіями, фонічними та топографічними трюками» (Rangno, 2006; *The Routledge Companion to Experimental Literature*, 2012). Читач здогадується, домислює, знаходить другий і третій зміст. Постмодерна література підводить читача до того, що дійсність – це уявлення про неї, що залежить від точки зору, яку вибирає читач.

Приєм гри тісно пов'язані з жанровим і стильовим синкретизмом. На цій основі створено хрестоматійний постмодерний роман «Ім'я троянди» Еко, в якому ігровий принцип базується на синкретизмі різних рівнів (*A Glossary of Contemporary Literary Theory*, 2000). Жанр «Ім'я троянди» може визначатися і як історичний роман, і як філософський роман, і як детективний роман, що призводить до загальної жанрової неоднорідності тексту (*The Routledge Companion to Experimental Literature*, 2012: 78).

Характерною особливістю постмодернізму стало об'єднання у межах одного твору стилів, образних мотивів та прийомів, запозичених з арсеналу різних епох, регіонів та субкультур. Художники використовують алегоричну мову класики, бароко, символіку давніх культур. Ризома як протиположна систематизованому та ієрархічно впорядкованому принцип організації характеризується нелінійністю, несподіванкою (Rangno, 2006: 77).

Наступний принцип – це «театральність, робота на публіку, демонстрація аргументів, прийомів захисту та нападу» (*A Glossary of Contemporary Literary Theory*, 2000). Принцип «подвійного коду» заснований на тому, що «з одного боку, використовуючи тематичний матеріал, твори постмодернізму мають рекламну привабливість для всіх людей, у тому числі не надто художньо освічених, з іншого

боку, пародійним осмисленням більш ранніх творів, іронічним трактуванням їх сюжетів та прийомів він апелює до досвідченої публіки» (*The Routledge Companion to Experimental Literature*, 2012: 127). Категорії традиційної поетики «авторська позиція», «авторська думка», прояви оцінності у постмодернізмі відсутні.

Постмодернізм у літературі вплився у творах Джека Керуака, Вільяма Барроуза, Річарда Бротігана, Вільяма Геддіса, Доналда Бартелмі, Джона Хоукса, Джозефа Геллера, Курта Воннегута, Томаса Пінчона, Девіда Фостера Воллеса.

Твори Джека Керуака вирізняються спонтанністю його прози. Письменнику вдалося вигадати безліч нових способів вираження невимовного. «Спонтанність» полягала в тому, що він старанно імітував у своїх текстах миттєвість відображення реальності. Майже всі його романи – це колажі замаскованого автобіографічного роману, записів снів, гри слів, яку читачеві складно розшифрувати, та ліричного реалізму.

Вільям Барроуз – сатирик, який передбачав еру інтернету. Його роман «Голий обід» став одним із ключових текстів ХХ століття, призвів до зміни парадигми дозволеності в літературі та підірвав диктат цензури. Вільям Барроуз популяризував метод нарізки, коли готовий текст розрізається на дрібні фрагменти, завдяки чому з'являється новий текст.

Річард Бротіган – переконливий в американській літературі приклад проникнення східної філософії в західний канон. Автор писав у синкретичному жанрі, всесвітню славу йому приніс роман «Рибалка в Америці», але яскравим прикладом його постмодернізму є роман «Віллард та його кегельбані призи».

За безсюжетними текстами Доналда Бартелмі вивчають постмодернізм: письменник вибудовував текст із фрагментів, які видаються випадковими. Д. Бартелмі – майстер короткої прози, тому його твори іноді називають «раптова проза», а його «Мертвий батько» вивчається на курсах світової літератури.

Джозефа Геллера можна назвати традиційним постмодерністом, чия творчість пронизана чудовою сатирою. Назва його роману «Ухиляння-22» «увійшла в англійську мову як ідіома для позначення замкнутого кола, ситуації абсурдного, суперечливого вибору, в якому відсутній гарний варіант» (*A Glossary of Contemporary Literary Theory*, 2000).

Висновки. Нове мистецтво ХХ століття – це різноманіття течій та напрямів. Творчість його окремих представників взагалі не вписується у межі певних течій. Виникнення модернізму та постмодернізму не є результатом дії історичної закономірності. Вони є результатом дії деяких

старих, які почали складатися ще на рубежі Середньовіччя та Нового часу, тенденцій розвитку мистецтва. У цьому сенсі обидва ці напрями істотно відрізняються від усіх попередніх худож-

ніх стилів і є їх природними наступниками і продовжувачами.

Перспективу подальших розвідок вбачаємо у дослідженні європейського постмодернізму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. A Glossary of Contemporary Literary Theory / J. Hawthorn. L.: Arnold, OUP, 2000. 400 p.
2. Arih-Gerz B. Blissful Bewilderment: Studies in the Fiction of Thomas Pynchon. *Studies in the Novel*. 2003. Volume 35.
3. Bendixen A. The Emergence and Development of the American Short Story. *A companion to the American short story* / Ed. by A. Bendixen, J. Nagel. N.-Y., L. : John Wiley & Sons Ltd, 2010. P. 3–19.
4. Bensko T. Writing Experimental Fiction: Leaving the Problem Out of the Plot. URL: <http://www.writing-world.com/fiction/experimental.shtml>
5. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/>
6. Castillo A. D. Borges and Pynchon: The Tenuous Symmetries of Art. “New essays on “The Crying of Lot 49” / Ed. by P.O'Donnell. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. P. 21-46.
7. Experimental Literature / Ed. by F. P. Miller, A. F. Vandome, J. McBrewster. VDM Verlag Dr. Mueller e.K., 2010. 76 p.
8. Hardin M. Absurd America in the Novels of Vonnegut, Pynchon, and Boyle: a Dissertation Presented to the Graduate and Research Committee of Lehigh University In Candidacy for Degree of Doctor of Philosophy in English. Lehigh University, October 2001. 264 p.
9. Hoberek A. Postmodern Fiction. *The Encyclopedia of Twentieth-century Fiction. TwentiethCentury American Fiction* / Gen. Ed. B. W. Shaffer ; Volume Ed.: P. O'Donnell, D. W. Madden, J. Nieland, J. C. Ball. John Wiley & Sons, 2011. V. II. P. 773–777.
10. Mattessich S. Lines of Flight. Discursive Time and Countercultural Desire in the Work of Thomas Pynchon. Durham and London: Duke University Press, 2002. 292 p.
11. May C. E. The Experimental Short Story : Part II : David Means, Stephen Millhauser, George Saunders, Steven Dixon. URL: <http://may-on-the-short-story.blogspot.com/search/label/Experimental%20Short%20Story>
12. Rangno E. V. R. Contemporary American Literature: 1945-Present / ed. J. Phillips. N. Y.: Facts On File, 2006. 96 p.
13. Swartwood R. Introduction. *Hint Fiction: an Anthology of Stories in 25 Words or Fewer* / Ed. by R. Sawrtwood. W.W. Norton &Company Ltd. N.-Y., L.: 2011. P. 21-30.
14. The Routledge Companion to Experimental Literature / Ed. by J. Bray, A. Gibbons, B. McHale. Routledge, 2012. 496 p.

REFERENCES

1. A Glossary of Contemporary Literary Theory / J. Hawthorn. L.: Arnold, OUP, 2000. 400 p.
2. Arih-Gerz, B. (2003). Blissful Bewilderment: Studies in the Fiction of Thomas Pynchon. *Studies in the Novel*, 35
3. Bendixen, A. (2010). The Emergence and Development of the American Short Story. *A companion to the American short story* / Ed. by A. Bendixen, J. Nagel. N.-Y., L.: John Wiley & Sons Ltd, 3–19
4. Bensko, T. Writing Experimental Fiction : Leaving the Problem Out of the Plot. Available at: <http://www.writing-world.com/fiction/experimental.shtml>
5. Cambridge Dictionary. Available at: <https://dictionary.cambridge.org/>
6. Castillo, A. D. (2001). Borges and Pynchon: The Tenuous Symmetries of Art. “New essays on “The Crying of Lot 49” / Ed. by P.O'Donnell. Cambridge: Cambridge University Press, 21-46
7. Experimental Literature / Ed. by F. P. Miller, A. F. Vandome, J. McBrewster. VDM Verlag Dr. Mueller e.K., 2010. 76 p.
8. Hardin, M. (2001). Absurd America in the Novels of Vonnegut, Pynchon, and Boyle: a Dissertation Presented to the Graduate and Research Committee of Lehigh University In Candidacy for Degree of Doctor of Philosophy in English. Lehigh University, October, 264 p.
9. Hoberek, A. (2011). Postmodern Fiction. *The Encyclopedia of Twentieth-century Fiction. TwentiethCentury American Fiction* / Gen. Ed. B. W. Shaffer; Volume Ed.: P. O'Donnell, D. W. Madden, J. Nieland, J. C. Ball. John Wiley & Sons, II, 773–777
10. Mattessich, S. (2002). Lines of Flight. Discursive Time and Countercultural Desire in the Work of Thomas Pynchon. Durham and London: Duke University Press, 292 p.
11. May, C. E. The Experimental Short Story: Part II: David Means, Stephen Millhauser, George Saunders, Steven Dixon. Available at: <http://may-on-the-short-story.blogspot.com/search/label/Experimental%20Short%20Story>
12. Rangno, E. V. R. (2006). Contemporary American Literature: 1945-Present / ed. J. Phillips. N. Y.: Facts On File, 96 p.
13. Swartwood, R. (2011). Introduction. *Hint Fiction: an Anthology of Stories in 25 Words or Fewer* / Ed. by R. Sawrtwood. W.W. Norton &Company Ltd. N.-Y., L., 21-30
14. The Routledge Companion to Experimental Literature / Ed. by J. Bray, A. Gibbons, B. McHale. Routledge, 2012. 496 p.